

Jewish Education & class management

Talmud - Mas. Baba Bathra 20b 21a

MISHNAH:

IF A MAN DESIRES TO OPEN A SHOP IN A COURTYARD, HIS NEIGHBOUR MAY PRESENT HIM ON THE GROUND THAT HE WILL NOT BE ABLE TO SLEEP THROUGH THE NOISE OF PEOPLE COMING AND GOING.

A MAN, HOWEVER, MAY MAKE ARTICLES IN THE COURTYARD TO TAKE OUT AND SELL IN THE MARKET, AND HIS NEIGHBOUR CANNOT PREVENT HIM ON THE GROUND THAT HE CANNOT SLEEP FROM THE NOISE OF THE HAMMER OR OF THE MILL-STONES²⁹ OR OF THE CHILDREN.

חנות שבחצר, יכול למחות בידו ולומר לו :
איני יכול לישון מקול הנכנסין ומקול היוצאין .
עושה כלים, יוצא ומוכר בתוך השוק .
אבל אינו יכול למחות בידו ולומר לו :
איני יכול לישון לא מקול הפטיש ולא מקול
הריחיים ולא מקול התיבוקות.

GMARAH

...the concluding words refer to school children, from the time of the regulation of Joshua b. Gamala, of whom Rab Judah has told us in the name of Rab: Verily the name of that man is to be blessed, to wit Joshua ben Gamala, for but for him the Torah would have been forgotten from Israel. For at first if a child had a father, his father taught him, and if he had no father he did not learn at all. By what [verse of the Scripture] did they guide themselves? — By the verse, And ye shall teach them to your children. laying the emphasis on the word 'ye'. They then made an ordinance that teachers of children should be appointed in Jerusalem. By what verse did they guide themselves? — By the verse, For from Zion shall the Torah go forth. Even so, however, if a child had a father, the father would take him up to Jerusalem and have him taught there, and if not, he would not go up to learn there. They therefore ordained that teachers should be appointed In each prefecture, and that boys should enter school at the age of sixteen or seventeen. [They did so] and if the teacher punished them they used to rebel and leave the school. At length Joshua b. Gamala came and ordained that teachers of young children should be appointed in each district and each town. and that children should enter school at the age of six or seven...

...Rab said to R. Samuel b. Shilath: Before the age of six do not accept pupils; from that age you can accept them. and stuff them with Torah like an ox. Rab also said to R. Samuel b. Shilath: When you punish a pupil, only hit him with a shoe latchet. The attentive one will read [of himself]. and if one is inattentive. put him next to a diligent one.

Raba further said: The number of pupils to be assigned to each teacher is twenty-five. If there are fifty, we appoint two teachers. If there are forty, we appoint an assistant, at the expense of the town.

Raba also said: If we have a teacher who gets on with the children and there is another who can get on better, we do not replace the first by the second, for fear that the second when appointed will become indolent. R. Dimi from Nehardea, however, held that he would exert himself still more if appointed: 'the jealousy of scribes increaseth wisdom.'

Raba further said: If there are two teachers of whom one gets on fast but with mistakes and the other slowly but without mistakes, we appoint the one who gets on fast and makes mistakes, since the mistakes correct themselves in time. R. Dimi from Nehardea on the other hand said that we appoint the one who goes slowly but makes no mistakes, for once a mistake is implanted it cannot be eradicated. This can be shown from the Scripture. It is written, For Joab and all Israel remained there until he had cut off every male in Edom. When Joab came before David, the latter said to him:

(Baba Bathra 21b)

Why have you acted thus [i.e. killed only the males]? He replied: Because it is written, Thou shalt blot out the males [zekar] of Amalek. Said David: But we read, the remembrance [zeker] of Amalek? He replied: I was taught to read zekar. He [Joab] then went to his teacher and asked: How didst thou teach me to read? He replied: Zeker. Thereupon he drew his sword and threatened to kill him. Why do you do this? asked the other. He replied: Because it is written, Cursed be he that doeth the work of the Lord negligently. He said to him: Be satisfied that I am cursed. To which Joab rejoined: [It also says]. Cursed be he that keepeth back his sword from blood. According to one report he killed him; according to another, he did not kill him.

Raba further said: A teacher of young children, a vine-dresser, a [ritual] slaughterer, a blood-letter, and a town scribe are all liable to be dismissed immediately [if inefficient]. The general principle is that anyone whose mistakes cannot be rectified is liable to be dismissed immediately [if he makes one].

סיפא אתאן [בסוף באנן] לתינוקות של בית רבן הבאים ללמוד תורה בביתו, ומתקנת יהושע בן גמלא ואילך. ומה עניינה של תקנה זו? שאמר רב יהודה אמר רב: ברם (אכן) זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו, שאלמלא הוא נשתבח תורה מישראל; שבתחלה, מי שיש לו אב – היה האב מלמדו תורה, מי שאין לו אב – לא היה למד תורה כלל.

ומסבירים: מאי דרש [מה דרשן] שבבבא זה נהגו כן? את הציווי "ולמדתם אותם את בניכם" (דברים י"ט) הסבירו שכונתו "ולמדתם אותם", שאתם, ההורים עצמם – תלמדו את בניכם. אבל כיון שראו חכמים שלא הכל יכלו ללמד את בניהם, ומתמסעת התורה בישראל, התקינו שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים, ומסבירים: מאי דרש [מה דרשן] שעשו כך? – "כי מציון תצא תורה" (ישעיה ב, ג); ועדיין מי שיש לו אב – היה מעלו לירושלים ומלמדו, מי שאין לו אב – לא היה עולה ולמד, התקינו שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בעיר אחת בכל פלך (מחוז) ופלך; ומכניסין אותן כבן שש עשרה כבן שבע עשרה, וכיון שהיו החלמדים גדולים ולא למדו קודם באופן מסודר, מי שהיה רבו כונעם עליו – היה התלמיד מבטיב בו ורצא, שאי אפשר היה להחזיק אותם בכוח בבית הספר. עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן, שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה (אזור) ומדינה ובכל עיר ועיר, ומכניסין אותן ללמוד כבן שש כבן שבע. וכיון שהתקנה התקנה זו לצורך הרבים, אין השכנים יכולים למנוע מהם שילמד תינוקות תורה בחצר. ובאותו ענין אמר ליה [ל] רב לרב שמואל בר שילת שהיה מלמד תינוקות: עד גיל שית לא תקביל [שש] אל תקבל תלמיד ללמדו, משום שהם קטנים שדי וקשה להם הלימוד בקביעות, מכאן ואילך קביל ואספי ליה כחורא [קבל, ופטס אותו בחורה כשור]. ויער אמר ליה [ל] רב לרב שמואל בר שילת: כי מחית ליתוקא [כאשר אתה מכה תינוק] לצורך לימודו וחינוכו, לא תימחי אלא בערקתא דמסנא [אל תכה אותו אלא ברצועת הסנדל] שהיא קטנה ואינה מדאיכה ביותר. ועדין יען לו: דקארי – קארי [קורא] מעצמו, כלאי קארי – ליהוי צוותא לחבריה [נמי שאינו קורא – שיהיה חברה לחבירו] וילמד על ידי כך לקרוא. ולענין בני חצר המסקנה היא איפוא שמתור לעשות בביתו תלמוד תורה ואין השכנים מעכבים. מתיבי [מקשים] על כך כמה ששינוי בברייתא: אחד מבני חצר שביקש לעשות רופא או אומן [מקין דס] או גרדי [אורג] או מלמד תינוקות – בני חצר מעכבין עליו, משמע שגם בלימוד תינוקות בני חצר מעכבים! ומשיבים: הכא במאי עסקינן [כאן במה אנו עוסקים] שיהיו לעכב כשהוא מלמד – בתינוקות של גוים, ובדבר זה שאין בו מצוה – יכולים השאר לעכב מפני הרעש. תא שמע [בוא ושמע] קרשיה במרייתא נוספת, ששינוי: שנים שיושבין הגרים בחצר אחת, וביקש אחד מהן לעשות רופא וכן אומן, וגרדי, ומלמד תינוקות – הבית מעכב עליו מלעשות כן! ומשיבים: הכא נמי [כאן גם כן] מדובר בתינוקות של גוים.

סיפא אתאן [בסוף באנן] לתינוקות של בית רבן, ומתקנת יהושע בן גמלא ואילך. דאמר רב יהודה אמר רב: ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו, שאלמלא הוא נשתבח תורה מישראל; שבתחלה, מי שיש לו אב – מלמדו תורה, מי שאין לו אב – לא היה למד תורה כלל. ומסבירים: מאי דרש [מה דרשן] שבבבא זה נהגו כן? את הציווי "ולמדתם אותם את בניכם" (דברים י"ט) הסבירו שכונתו "ולמדתם אותם", שאתם, ההורים עצמם – תלמדו את בניכם. אבל כיון שראו חכמים שלא הכל יכלו ללמד את בניהם, ומתמסעת התורה בישראל, התקינו שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים, ומסבירים: מאי דרש [מה דרשן] שעשו כך? – "כי מציון תצא תורה" (ישעיה ב, ג); ועדיין מי שיש לו אב – היה מעלו לירושלים ומלמדו, מי שאין לו אב – לא היה עולה ולמד, התקינו שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בעיר אחת בכל פלך (מחוז) ופלך; ומכניסין אותן כבן שש עשרה כבן שבע עשרה, וכיון שהיו החלמדים גדולים ולא למדו קודם באופן מסודר, מי שהיה רבו כונעם עליו – היה התלמיד מבטיב בו ורצא, שאי אפשר היה להחזיק אותם בכוח בבית הספר. עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן, שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה (אזור) ומדינה ובכל עיר ועיר, ומכניסין אותן ללמוד כבן שש כבן שבע. וכיון שהתקנה התקנה זו לצורך הרבים, אין השכנים יכולים למנוע מהם שילמד תינוקות תורה בחצר. ובאותו ענין אמר ליה [ל] רב לרב שמואל בר שילת שהיה מלמד תינוקות: עד גיל שית לא תקביל [שש] אל תקבל תלמיד ללמדו, משום שהם קטנים שדי וקשה להם הלימוד בקביעות, מכאן ואילך קביל ואספי ליה כחורא [קבל, ופטס אותו בחורה כשור]. ויער אמר ליה [ל] רב לרב שמואל בר שילת: כי מחית ליתוקא [כאשר אתה מכה תינוק] לצורך לימודו וחינוכו, לא תימחי אלא בערקתא דמסנא [אל תכה אותו אלא ברצועת הסנדל] שהיא קטנה ואינה מדאיכה ביותר. ועדין יען לו: דקארי – קארי [קורא] מעצמו, כלאי קארי – ליהוי צוותא לחבריה [נמי שאינו קורא – שיהיה חברה לחבירו] וילמד על ידי כך לקרוא. ולענין בני חצר המסקנה היא איפוא שמתור לעשות בביתו תלמוד תורה ואין השכנים מעכבים. מתיבי [מקשים] על כך כמה ששינוי בברייתא: אחד מבני חצר שביקש לעשות רופא או אומן [מקין דס] או גרדי [אורג] או מלמד תינוקות – בני חצר מעכבין עליו, משמע שגם בלימוד תינוקות בני חצר מעכבים! ומשיבים: הכא במאי עסקינן [כאן במה אנו עוסקים] שיהיו לעכב כשהוא מלמד – בתינוקות של גוים, ובדבר זה שאין בו מצוה – יכולים השאר לעכב מפני הרעש. תא שמע [בוא ושמע] קרשיה במרייתא נוספת, ששינוי: שנים שיושבין הגרים בחצר אחת, וביקש אחד מהן לעשות רופא וכן אומן, וגרדי, ומלמד תינוקות – הבית מעכב עליו מלעשות כן! ומשיבים: הכא נמי [כאן גם כן] מדובר בתינוקות של גוים.

סיפא אתאן [בסוף באנן] לתינוקות של בית רבן, ומתקנת יהושע בן גמלא ואילך. דאמר רב יהודה אמר רב: ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו, שאלמלא הוא נשתבח תורה מישראל; שבתחלה, מי שיש לו אב – מלמדו תורה, מי שאין לו אב – לא היה למד תורה כלל. ומסבירים: מאי דרש [מה דרשן] שעשו כך? – "כי מציון תצא תורה" (ישעיה ב, ג); ועדיין מי שיש לו אב – היה מעלו לירושלים ומלמדו, מי שאין לו אב – לא היה עולה ולמד, התקינו שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בעיר אחת בכל פלך (מחוז) ופלך; ומכניסין אותן כבן שש עשרה כבן שבע עשרה, וכיון שהיו החלמדים גדולים ולא למדו קודם באופן מסודר, מי שהיה רבו כונעם עליו – היה התלמיד מבטיב בו ורצא, שאי אפשר היה להחזיק אותם בכוח בבית הספר. עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן, שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה (אזור) ומדינה ובכל עיר ועיר, ומכניסין אותן ללמוד כבן שש כבן שבע. וכיון שהתקנה התקנה זו לצורך הרבים, אין השכנים יכולים למנוע מהם שילמד תינוקות תורה בחצר. ובאותו ענין אמר ליה [ל] רב לרב שמואל בר שילת שהיה מלמד תינוקות: עד גיל שית לא תקביל [שש] אל תקבל תלמיד ללמדו, משום שהם קטנים שדי וקשה להם הלימוד בקביעות, מכאן ואילך קביל ואספי ליה כחורא [קבל, ופטס אותו בחורה כשור]. ויער אמר ליה [ל] רב לרב שמואל בר שילת: כי מחית ליתוקא [כאשר אתה מכה תינוק] לצורך לימודו וחינוכו, לא תימחי אלא בערקתא דמסנא [אל תכה אותו אלא ברצועת הסנדל] שהיא קטנה ואינה מדאיכה ביותר. ועדין יען לו: דקארי – קארי [קורא] מעצמו, כלאי קארי – ליהוי צוותא לחבריה [נמי שאינו קורא – שיהיה חברה לחבירו] וילמד על ידי כך לקרוא. ולענין בני חצר המסקנה היא איפוא שמתור לעשות בביתו תלמוד תורה ואין השכנים מעכבים. מתיבי [מקשים] על כך כמה ששינוי בברייתא: אחד מבני חצר שביקש לעשות רופא או אומן [מקין דס] או גרדי [אורג] או מלמד תינוקות – בני חצר מעכבין עליו, משמע שגם בלימוד תינוקות בני חצר מעכבים! ומשיבים: הכא במאי עסקינן [כאן במה אנו עוסקים] שיהיו לעכב כשהוא מלמד – בתינוקות של גוים, ובדבר זה שאין בו מצוה – יכולים השאר לעכב מפני הרעש. תא שמע [בוא ושמע] קרשיה במרייתא נוספת, ששינוי: שנים שיושבין הגרים בחצר אחת, וביקש אחד מהן לעשות רופא וכן אומן, וגרדי, ומלמד תינוקות – הבית מעכב עליו מלעשות כן! ומשיבים: הכא נמי [כאן גם כן] מדובר בתינוקות של גוים.

תוספות

זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו – רבא ור' יוחנן דאמר רב יוסף (ביבמות ס"א), תרביא דדינרי עיילא ליה מרתא בת בייטוס לביאי חמלך עד דאוקים ליהושע בן גמלא בביתו דרבא. וצדיק גמור היה, כדאשכחן הכא. והא דקאמר התם (שם): "קטיר קא חויגא הכא" – לפי שהיו אחרים חשובים ממנו. ולמדתם אותם ולמדתם אתם – יש ספרים דלא גרסי "ולמדתם אתם", ודרוש "ולמדתם" – משמע מעצמם.

כי מציון תצא תורה – לפי שהיה רואה קדושה גדולה, וכתבים עוסקים בעבודה – היה מכוון לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה. כדדרשני בספרי: "למען תלמד ליראה" וגו'. גדול מעשר שני שמביא לדי תלמוד, לפי שהיה עומד בירושלים עד שיאכל מעשר שני שלו, והיה רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה – היה גם הוא מכוון ליראת שמים ועוסק בתורה.

כבן שש כבן שבע – כבן שש בבבא, כבן שבע בבבא. בבבא מבר שית לא תקבל – והא דתנן במסכת אבות (פרק חמישי משנה כ"א): בן חמש שנים למקרא – בבבא לגמרי, כדאמר בכתובות (נ"א), הלומד בנו פחות מבן שש – רץ אחריו ואינו מגיעו. ואיכא דאמרי: חבריו רצין אחריו ואין מגיעין אותו. ותרתיייהו אייתנא, דחליש וגמיר. ואביעית אימא: הא בכחוש והא בבבא.

אחד מבני חצר – פירש רבינו שמשון בן אברהם: דלא גרס "מבוי", אלא: חצר. דאי גרס מבוי – תיקשי לאבוי דשרי בחצר אחרת. וההיא דעושה אדם חנות בצד חנות של חבירו שרי לכל הפחות בחצר אחר. ורבא נמי לא פליג עליה, אלא דמקינן דשרי אף באותה חצר, והכא אסר אפילו בחצר אחרת. אלא "אחד מבני חצר" גרס.

וגרדי – ואם תאמר: ומאי שנא גרדי מבעל ריחים, דתנן במתניתין דאין יכול למחות בידו ולומר "איני יכול לשון מקול הריחים ומקול הפטיש"? ויש לומר: דמתניתין בעושה לעצמו, והכא בגרדי הושה לאחרים, דאיכא נכנסין ויוצאין. ואם תאמר: הא במוכא דאוקי ריחיא כ"י – דינא הוא דמעכב עליה, משום דאמר ליה "קא סקסת לחיות", משמע דאי שלמות, ואם התינוק חלוש – משעה שיהא בן שש שנים שלמות. וכתב הרמ"א שמכל מקום ללמוד את הילדים מגיל שלוש והלאה את אותיות התורה. כדי להרעילם לקרוא בתורה. (רמב"ם שם פ"א ה"ה ופ"ב ה"ב. שו"ע שם סעיף ה' וסעיף ח').

כי מחית ליתוקא – מותר למלמד הלכות התינוקות בזמן החורף, ולא יעשה זאת בדרך אכזריות, ולא יכס לא בשט ולא במלך אלא רב ברוגז קטנה. (רמב"ם שם. שו"ע שם סעיף ז').

שביקש לעשות רופא וכו' – אחד מבני חצר שביקש לעשות רופא, וכל שכן חצר שרצה לעשות בביתו מקום לעסוק בו ברפואה או באריגה או בהקוה דס, או שמלמד תינוקות גוים (לפי הרמב"ם). או שמלמד דברים שאינם תורה (לפי הרש"ע). או שכותב שורות לרבים – בני החצר יוכלו לעכב בעדו מפני שמרבה עליהם נכנסים ויוצאים. ויש אומרים (הטור, ונכנסתו) שרק בני החצר יוכלו למחות אבל בני המבוי אינם יוכלו למחות בו. אלא אם כן יש כבר מבוי בעל מקצת כמות. וכן אין רשאי להשכיר ביתו לאחר העוסק בדברים אלה. (רמב"ם ספר קנין הלכות שכנים פ"א ה"א. שו"ע חר"מ קט, א').

מסורת הש"ס

א. כתובות נ"א.
ב. ראה ירושלמי ב"ב פ"ב ה"ג. וספרא ב"ב פ"א ד.

גרסות

נשתבח יש בכת"י ועוד:
נשתבחה.

נצא תורה דבר ה' – יש בכת"י ועוד:
נצא תורה דבר ה' מירושלים.

ומי שהיה רבו יש בכת"י ועוד:
וכשרבו.

בכל מדינה ומדינה ובכל יד בכת"י ועוד:
בכל.

עד שית יש בכת"י: עד בר שית.

אחד מבני חצר יש גרסות:
אחד מבני חצר וראה תוס'.

לשון

פלך – המלה נזכרת כבר במקרא (נחמיה ג, ו ועוד) במשמעות חבל אוץ גדול, מחוז. וראה כי היא שאולה מן האשורית "פלך" במשמעות זו.

גרדי – מקור המלה הוא ביוונית ὀρεῖν (גרדיס) או ὀρεῖν (גרדיס) ומשמעה – אורג.

א"י"ם

יהושע בן גמלא – יהושע בן גמלא היה כנראה מאחרוני הכהנים הגדולים בבית השני (נזכר בכתבי יוסף בן מתתיהו בשם יהושע בן גמליאל). שנתמנה על ידי המלך אוריסט השני ונהרג בזמן חורבן הבית השני. אמנם יש סבורים שהיו שני אנשים בשם זה, אבל נראה שהיה זה איש אחד, שאמנם חכמים הזכירו לגנאי את חדרו בה גיעה למעלה כהן גדול, עם זאת גם לא נמנע מלזכור את חזריו חסידים ששעו. הוא נזכר לשבח על שנזכר לבית המקדש וגורלות יום כיפורים ששניים אבד, אבל ביקר הוא זכור לטוב על שפעל להרחיב את מעל החיטין היחודי, בהקטין רשת סמכות של בני ספר יב"ל עיר ועירי בארץ, ומשום כך אמרו עליו "שאלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל".

עיונים

כי מציון וגו' – כי מפני קדושת המקום ועבודת בית המקדש תיכנס יראת שמים בלבו, ועל ידי כך ילמד בקשירה ובנסירות הראיה (תוס').

כבן שש עשרה – שמאחר שהיו התלמידים צריכים ללכת למקום רחוק, לא יכלו להוליך לשם ילדים קטנים אלא נערים בגיל זה (רש"י, וכן כתב המהרש"א).

כבן שש כבן שבע – ה"ל לפי כוחו ומוחו של הילד, שאם הוא בריא וחיף מכניסים אותו בהיותו בן שש, ואם לא כשהוא בן שבע (רמ"ה).
עד שית לא תקביל – שאלו בתוס': הרי אמר במסכת אבות (פ"ה כ"א) "בן חמש למקרא"; וחזרו שאם מכניסים אותו בן חמש אמנם יצליח בלימודו, אבל הדבר יוכל לגרום לו חולשה. או שמדובר בילד בריא ומופתח במיוחד. ואחרים כתבו כי בהגיעו לגיל חמש אביו מלמדו מעט בביתו, אבל לבית הספר מכניסים אותו רק בהיותו בן שש (רש"י, ורש"י).
יש שכתבו כי "שית" היינו מתחילת השנה, בהיותו בן חמש ומעלה (תורת חיים).
ואספי ליה כחורא – למד אותו תורה הרבה כפי ששמים על על השור, אף כשאני רוצה בכך (רש"י).
ובמסכת כתובות פירש (וכן מפרש רמב"ם): האבס אותו בחורה כפי שבאסיים את השור. ורמ"ה דייק כאן מלשון שור, שבגיל כזה שהוא גדול דיו – ניתן ללמדו חורא בבית אחת, וקודם לכן – מעט מעט. בדרך שנותנים לעגלים.

ליתו צוותא לחבריה – שאין להענישו או לסלקו, אלא להניחו שישב בחבורה עם חבריו הקרואים ומעט יצא לקרוא (רש"י).
יש שגרסו כאן "צייטא" כלומר, וקשיב לחבירו הקרוא וממנו ילמד (ר"ב). ומהרש"א פירש שיש בכך תועלת לחבירו, שאינו לומד לבדו. ועל פי זה סמכו להכניס אף ילדים קטנים לתלמוד תורה בגור צוותא, שיקלטו מן הלימוד בלא להכביד עליהם.

וגרדי – והסבירו בתוס' כי אף שמלאכתו עצמה אינה עושה רעש הרבה, ובאותה פחות מקול פטיש וריחים שהתורה המושגת, מכל מקום היא אומנת שבגללה מרבים אנשים לזכור לחתו לקנות ממנו.
בתינוקות דגוים – שמלמדם קריאה או אומנות (רמ"ה). וכתבו ראשונים שהוא היין לתינוקות

לסופר יהודי – מלמד תינוקות. בסופר מתא – מלמד תינוקות העיר, ומושיב מלמדים תחמיו, והוא מורה להם מחקנת יהושע בן גמלא ואילך – משפט מלמדי תינוקות כלל ע"ל. לא ממטיין ינוקא ממתא למתא – ללמוד, מקטרג בשעת הסכנה, שנאלץ "פן יקראו אסור" (במלכות מה). אלא יוכל לנפול בני אותו מתא להושיב מלמדי תינוקות. חיתורא – גשר רחב, ומכיון מתנחת (להם): מיתורא דמפילין – מקום מושבם, שדומה לגשר. גמלא – לוח קלרה. סך מקרי דרדקי – מנין תינוקות הנלווין למלמד אחד. ריש דוכנא – שומע עם התינוקות מפי המלמד, וחזר ומשנינו נפי התינוקות. וואו ריש דוכנא נוטל סכר. ומסייעין ליה ממתא – לשכור לו אותו ריש דוכנא. דילמא אחי לאיתרשולי – יתפאר בלבו שאין כמותו, ויתרשל מן התינוקות, ולא יראה שמה יתלקוהו. כל שכן – כשנשכנוהו, ימן כל להיות למד יפה, שדולק מקנלם מכיון שילקוהו מפניו, שיישעו נגני העיר. דגריס ולא דייק – שלומד הכנה, ולא דייק בלימוד התינוקות שלא ישמכשו.

תוספות

ולא לסופר ארמאי – משמע דאם לא סופר חוה שרי להשכיר לארמאי. ואם תאמר: דאמרין ב"הנזול בתרא" (בבא קמא ק"ד, א). האי בר ישראל דובין ליה ארעא לגוי אמיצרא דבר ישראל חברה – משמטיין ליה, דאמר ליה: אריא ארבעת אמיצרא! דוחק חלק בין מבר לשכירות. ונראה לרבינו יצחק: דהתם כשיראל רצה לקנות, אבל אם אין ישראל רוצה לקנות – מותר.

בסופר מתא – אין נראה לפרש כפירוש הקונטרס דסופר מתא היינו מלמד תינוקות של כל העיר, דאיכא קול גדול. דהא לקמן אמר רבא: מקרי דרדקי וסופר מתא – כמותרין ועומדין. כיון דאשמועינן דמקרי דרדקי הוי פסידא דלא הדר – הוא הדין מלמד כל תינוקות העיר, ואמאי איצטרך תו למיקט סופר מתא? ואין לפרש נמי כפירוש הקונטרס ב"המקבלי" (בבא מציעא קט"ב), סופר מתא – מספר אנשי העיר, דהא קרי הכא בברייתא סופר. אלא נראה כמו שפירש רבינו תנאל: סופר מתא – כותב שטרות העיר, ולהכי חשיב ליה לקמן פסידא דלא הדר אם נכתב השטר שלא כדין.

מתקנת יהושע בן גמלא ואילך לא ממטיין ינוקא ממתא למתא – וכגון שיש כאן עשרים וחמשה ינוקי שראויין להשכיר להם מלמד. ואם תאמר: הא אי הוה ממטיין להו למתא אחריתי – יצטרכו מלמד בפני עצמן, כיון דאיכא עשרים וחמשה ינוקי, ואם כן מאי נפקא מינה? ויש לומר: דנפקא מינה, דאי הוה שני מלמדי תינוקות באידך מתא – הוי יכולין להושיב חצייים בפני זה וחצייים בפני זה.

סך מקרי דרדקי עשרים וחמשה ינוקי – אבל פחות מכאן אין בני העיר יכולין לכופו זה את זה להשכיר להם מלמד. פירש רבינו תנאל דרביה אקרייה זכר כדון, והיינו "רמיה" – דלא אשגח למידע היכי הוה קרי תלמידית, וכן נראה. אבל אין נראה

עיונים

לא ישכירונו וכו' – חבב הרטביא שכיפי האמור לעיל, גם אם בעל היירה הדר בחצר רצה לעסוק בעצמו במלאכה זו ויכולים שכנו לעכב. אלא בא לומר שגם אם הרשו לו השכנים שיתקן בחליצה. הרי אין זה אומר שתהיו לו גם להשכיר דירתו לאחר לעזרו זה.

לסופר ארמאי, כלומר, סופר גוי. שאף שחבריו אין שם מקרים שהורב מותר (ראה תוס'). אבל אם עצם שמא יבוא להציק לשכניו, מכל מקום יש מקרים שהורב מותר (ראה תוס'). אבל אם עצם מלאכתו מפריעה לשכנים יכולים לעכב.

סופר מתא רש"י פירש: מלמד תינוקות של כל בני העיר, שעושה במקום בית ספר שלם. ויש שם עשר גול משום ריבו הילדים (וראה ברמב"ן ועוד). אבל רוב המפרשים מסבירים כר"ח שהכוונה היא לסופר העיר, הבותב שטרות עבור בני העיר. שכיון שאין מצוה במה שהוא עושה יכולים שכניו לעכב מפני ריבוי הנכנסים. ומשום כך, אם היה כותב ספרי תורה וכו' – אין יכולים לעכב (ר"י מינאש). ורמיה הביא גרסה יסופר מתא" מי שעושה תספורת עבור בני העיר (וראה בתוס').

לא ממטיין ינוקא וכו' – משום שיש מלמד טוב יותר במקום אחר (רמב"ם), וכן רמיה בהשבוותו סימן ר"א אלא כופים את בני המקום לשכור להם מלמד (רש"י). ובתוס' כתבו שדווקא כאשר היו שם לפחות עשרים וחמשה תלמידים (כפי שאמר רבא להלן). אבל רוב הראשונים אינם סוברים כן, ולדעתם עיקר החידוש הוא שכופים את בני המקום לשכור מלמד אפילו כשהיו שם לידים מעטים בלבד (ראה ברבינו יונה ברשב"א וריטב"א). ומרבית הרמב"ם עלה שאינו מפרש זאת על חובת בני העיר, אלא על הדרכה לכל אדם שמוקדם את בני המקום טוב יותר בעיר אחת. ובלבד שלא תהא סכנה בדבר.

חיתורא רש"י פירש שהוא גשר רחב; ר"י גיטת הרמב"ם מפרשים: גשר עשוי אבנים. **גמלא** – שאינו גשר ממש אלא לוח עץ צר (רש"י) עם חבלים לאחוריו מצידו (רמב"ם). ור"י מינאש ורמיה מסבירים שהוא גשר של עץ, שפעמים שהוא מתליע, או שהמים שוטפים אותו. ועיקר שם דבר שיש לחשוש להיחלץ אל יחור ויגיעו לידו סכנה בעבורם את הגשר.

סך מקרי וכו' ובפחות מכאן אין כופים את בני העיר לשכור מלמד (תוס'). אבל אין כן דעת רוב הראשונים, והם אומרים שכא הדרב לוח שוה הוא המספר הראוי לכיתה אחת, ואין יכולים לפחות לו על זה חלקת את הכיתה בפחות מלמד (רמב"ן). וכן אין יכולים לחייב את המלמד למלמד יותר ממספרם של תלמידים (רבינו יונה). וביותר מכן צריך להוסיף מורה (או עורר למורה).

ואי איכא ארבעין כתבו ראשונים שמעשרים וחמשה ער ארבעים מוסיפים ריש דוכנא, ואם היו יותר מארבעים – שוכרים מלמד סוף ועושים כיתה שלימה נוספת (רבינו יונה, רשב"א). אבל הראש כתב כי עד ארבעים אין מוסיפים ראש דוכנא, ומאריבע ער השמים די בראש דוכן, ויותר מכך – שני מלמדים.

ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] קושיה מברייאת נוספת, ששינו: מי שיש לו בית בחצר השותפין – הרי זה לא ישכירונו לא לרופא, ולא לאומן, ולא לגרירי, ולא לסופר יהודי, ולא לסופר ארמאי. ואם כן יכול לעכב עליו אפילו היה סופר (מלמד תינוקות) יהודי ומשכירם: הכא במאי עסקינן [כאן בזה אנו עוסקים]? **בסופר מתא** [העיר] שאינו מלמד תינוקות, אלא כותב שטרות או מכתבים לבני העיר. שבכגון זה, שהיא עבודה שאינה מצוה, ובאינם אצלו אנשים רבים – יכולים בני חצר לעכב עליו.

א משהזכרה תקנת יהושע בן גמלא דנים בה, ובענין מלמדי תינוקות בכלל. אמר רבא: מתקנת יהושע בן גמלא שחייק להושיב מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר ואילך, לא ממטיין ינוקא ממתא למתא [אין מביאים תינוק מעיר לעיר] אלא בכל מקום משאירים את התינוקות ללמוד בכיורם, אבל מבי כנישתא **לבי כנישתא** – מביאין [מבית] כנסת לבית כנסת שבהם היו לומדים – מביאים אותם, ואי מפסק נהרא – לא ממטיין [ואם מפסק הנהר באמצע – אין מביאים] שמא יפלו התינוקות בנהר, ואי איכא חיתורא – ממטיין [ואם יש גשר על הנהר – מביאים אותם] אפילו מעבר לנהר, ואי איכא גמלא – לא ממטיין [ואם יש רק גשר צר – אין מביאים] ואמר רבא: סך מקרי דרדקי – עשרין וחמשה ינוקי [הכמות המינימלית למלמד תינוקות אחד היא עשרים וחמשה תינוקות], ואי איכא חמשיין – מותבינן ליה [ואם יש חמשים תינוקות במקום – מושיבים שני מלמדים] שילמדו בנפרד כל אחד עשרים וחמשה, ואי איכא ארבעין – מוקמינן ריש דוכנא, ומסייעין ליה ממתא [ואם יש ארבעים – מעמידים לו ראש דוכן, עוזר, ומסייעין לו מבני העיר] לשלם שכרו של העוזר. ואמר רבא:

האי מקרי ינוקי דגריס [מלמד תינוקות שגורס], ואיכא אתרינא דגריס **טפי מוניה** – לא מסלקינן ליה [וריש אחר שגורס יותר הלכות ממנו – אין מסלקין אותו] את המלמד הראשון, **דלמא אחי לאיתרשולי** [שמא יבוא זה השני להתחשל] כיון שאין לו תחרות. **רב דימי מנהרדעא אמר**: להיפך, כל שכן דגריס **טפי** [שהוא גורס והוא לומד טוב יותר] כשהוא יודע שהוא נשאר מורה יחיד במקום, **כי קנאת סופרים תרבה חכמה** וחבירו שסולק ישתדל לדעת יותר, כדי שישכרוהו, ויגרום לשני שלא יתשל. **ואמר רבא**: **הני תרי מקרי דרדקי** [שני מלמדי תינוקות], **חד גריס ולא דייק** [אחד גורס הרבה ואינו מדייק בדיכרין] **וחד דייק ולא גריס** [ואחד מדייק ואינו גורס הרבה] – **מותבינן ההוא דגריס ולא דייק** [ומושיבים אותו מקבלים ללמד את ההוא שגורס ואינו מדייק], ומדוע? **שבשתא ממילא נפקא** [השגיאה מעצמה תצא] ואין נזק בכך שילמד בשגיאות. **ואמר רב דימי מנהרדעא אמר**: **מותבינן דייק ולא גריס** [ומושיבים אותו את זה שדמיין ואינו גורס הרבה] – **שבשתא כיון דעל** – על [שגיאה כיון שנכנסת – נכנסת] ושוב אינה יוצאת. וראה לדבר דכתיב [שנאמר]: **"כי ששת חדשים יושב שם ויבא וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום"** (מלכים א יא, טו), **כי אתא לקמיה** [כאשר בא ויבא לפני] **דוד לאתר מעשה**, אמר ליה [לדוד]:

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] קושיה מברייאת נוספת, ששינו: מי שיש לו בית בחצר השותפין – הרי זה לא ישכירונו לא לרופא, ולא לאומן, ולא לגרירי, ולא לסופר יהודי, ולא לסופר ארמאי. ואם כן יכול לעכב עליו אפילו היה סופר (מלמד תינוקות) יהודי ומשכירם: הכא במאי עסקינן [כאן בזה אנו עוסקים]? **בסופר מתא** [העיר] שאינו מלמד תינוקות, אלא כותב שטרות או מכתבים לבני העיר. שבכגון זה, שהיא עבודה שאינה מצוה, ובאינם אצלו אנשים רבים – יכולים בני חצר לעכב עליו.

א משהזכרה תקנת יהושע בן גמלא דנים בה, ובענין מלמדי תינוקות בכלל. אמר רבא: מתקנת יהושע בן גמלא שחייק להושיב מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר ואילך, לא ממטיין ינוקא ממתא למתא [אין מביאים תינוק מעיר לעיר] אלא בכל מקום משאירים את התינוקות ללמוד בכיורם, אבל מבי כנישתא **לבי כנישתא** – מביאין [מבית] כנסת לבית כנסת שבהם היו לומדים – מביאים אותם, ואי מפסק נהרא – לא ממטיין [ואם מפסק הנהר באמצע – אין מביאים] שמא יפלו התינוקות בנהר, ואי איכא חיתורא – ממטיין [ואם יש גשר על הנהר – מביאים אותם] אפילו מעבר לנהר, ואי איכא גמלא – לא ממטיין [ואם יש רק גשר צר – אין מביאים] ואמר רבא: סך מקרי דרדקי – עשרין וחמשה ינוקי [הכמות המינימלית למלמד תינוקות אחד היא עשרים וחמשה תינוקות], ואי איכא חמשיין – מותבינן ליה [ואם יש חמשים תינוקות במקום – מושיבים שני מלמדים] שילמדו בנפרד כל אחד עשרים וחמשה, ואי איכא ארבעין – מוקמינן ריש דוכנא, ומסייעין ליה ממתא [ואם יש ארבעים – מעמידים לו ראש דוכן, עוזר, ומסייעין לו מבני העיר] לשלם שכרו של העוזר. ואמר רבא:

האי מקרי ינוקי דגריס [מלמד תינוקות שגורס], ואיכא אתרינא דגריס **טפי מוניה** – לא מסלקינן ליה [וריש אחר שגורס יותר הלכות ממנו – אין מסלקין אותו] את המלמד הראשון, **דלמא אחי לאיתרשולי** [שמא יבוא זה השני להתחשל] כיון שאין לו תחרות. **רב דימי מנהרדעא אמר**: להיפך, כל שכן דגריס **טפי** [שהוא גורס והוא לומד טוב יותר] כשהוא יודע שהוא נשאר מורה יחיד במקום, **כי קנאת סופרים תרבה חכמה** וחבירו שסולק ישתדל לדעת יותר, כדי שישכרוהו, ויגרום לשני שלא יתשל. **ואמר רבא**: **הני תרי מקרי דרדקי** [שני מלמדי תינוקות], **חד גריס ולא דייק** [אחד גורס הרבה ואינו מדייק בדיכרין] **וחד דייק ולא גריס** [ואחד מדייק ואינו גורס הרבה] – **מותבינן ההוא דגריס ולא דייק** [ומושיבים אותו מקבלים ללמד את ההוא שגורס ואינו מדייק], ומדוע? **שבשתא ממילא נפקא** [השגיאה מעצמה תצא] ואין נזק בכך שילמד בשגיאות. **ואמר רב דימי מנהרדעא אמר**: **מותבינן דייק ולא גריס** [ומושיבים אותו את זה שדמיין ואינו גורס הרבה] – **שבשתא כיון דעל** – על [שגיאה כיון שנכנסת – נכנסת] ושוב אינה יוצאת. וראה לדבר דכתיב [שנאמר]: **"כי ששת חדשים יושב שם ויבא וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום"** (מלכים א יא, טו), **כי אתא לקמיה** [כאשר בא ויבא לפני] **דוד לאתר מעשה**, אמר ליה [לדוד]:

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

האי מקרי ינוקי דגריס [מלמד תינוקות שגורס], ואיכא אתרינא דגריס **טפי מוניה** – לא מסלקינן ליה [וריש אחר שגורס יותר הלכות ממנו – אין מסלקין אותו] את המלמד הראשון, **דלמא אחי לאיתרשולי** [שמא יבוא זה השני להתחשל] כיון שאין לו תחרות. **רב דימי מנהרדעא אמר**: להיפך, כל שכן דגריס **טפי** [שהוא גורס והוא לומד טוב יותר] כשהוא יודע שהוא נשאר מורה יחיד במקום, **כי קנאת סופרים תרבה חכמה** וחבירו שסולק ישתדל לדעת יותר, כדי שישכרוהו, ויגרום לשני שלא יתשל. **ואמר רבא**: **הני תרי מקרי דרדקי** [שני מלמדי תינוקות], **חד גריס ולא דייק** [אחד גורס הרבה ואינו מדייק בדיכרין] **וחד דייק ולא גריס** [ואחד מדייק ואינו גורס הרבה] – **מותבינן ההוא דגריס ולא דייק** [ומושיבים אותו מקבלים ללמד את ההוא שגורס ואינו מדייק], ומדוע? **שבשתא ממילא נפקא** [השגיאה מעצמה תצא] ואין נזק בכך שילמד בשגיאות. **ואמר רב דימי מנהרדעא אמר**: **מותבינן דייק ולא גריס** [ומושיבים אותו את זה שדמיין ואינו גורס הרבה] – **שבשתא כיון דעל** – על [שגיאה כיון שנכנסת – נכנסת] ושוב אינה יוצאת. וראה לדבר דכתיב [שנאמר]: **"כי ששת חדשים יושב שם ויבא וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום"** (מלכים א יא, טו), **כי אתא לקמיה** [כאשר בא ויבא לפני] **דוד לאתר מעשה**, אמר ליה [לדוד]:

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

מסורת הש"ס
ג. ב"ב כבא, תרביארי
כ"א. וזר ח"ב כ"ב.
ד. פסחים ק"ב, א.
ה. ילקוט י"ד קצו.

גרסות

אבל מבי כנישתא יש בכתיב: **מבי כנישתא**.

מותבינן ההוא דגריס...

מותבינן דייק יש בכתיב:

מותבינן קמי דגריס...

מותבינן קמי דייק וראה ברמב"ם.

כיון דעל יש בכתיב: **דעל**.

לשון

חיתורא
פירוש המלה הוא גשר, דבר המבחר שני חלקים. וכדומה לזה בערבית **تور** (ותורא).

גמלא
גמלא הוא סוג מיוחד של גשר. סתם הוא גשר בנוי היטב, באבנים או בעצים המתוקנים לעברו סביר של אדם ובהמה. הגמלא הוא קורה או קורות אחדות המונחות לרוחבו של הנהר. כנויל על בני תחרות צרים.

מסורת הש"ס
ג. ב"ב כבא, תרביארי
כ"א. וזר ח"ב כ"ב.
ד. פסחים ק"ב, א.
ה. ילקוט י"ד קצו.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו זכר, דאם כן לאו רמיה הוא.

לפרש שגם רבו טעה ולימדו ז

מסורת חס"ס
א. ב"מ קטא.

גרסות

ספסירא למקטליה יש
בבתי: ספסירא ובעא
למקטליה.

אמר ליה דכתיב... אמר
ליה שבקיה יש בבתי:
דכתיב... שבקיה.

אמר ליה שבקיה
בשאלית: אמר ליה דוד
שבקיה.

איכא דאמרי קטליה
ואיכא דאמרי לא קטליה
יש בבתי: שקל ספסירא
וקטליה.

מקרי ינוקא יש בבתי:
מקרי דרדקי.
וסופר מתא יש בבתי: ועוד:
וספר מתא.

כמותין ועומדין גינה יש
בבתי: ועוד: כמותין
ועומדין דמו ומסקינן להו
בלא אתריתא.

מותרה ועומד יש בבתי:
כמותרה ועומד.

מאי טעמא עבדת הכי? שהרגת את הזכרים כלבד? אמר
ליה [לר] דכתיב [שנאמר]: "תמחה את זכר עמלק" (דברים כה, יט), כלומר
את זכר עמלק, ועמלק מורע אדום הוא. אמר ליה [לר]: והא אנן "זכר"
קרנין [והרי אנטון "זכר" קראנו]? אמר

"זכר" הקריא לר. אצל שייילה לרביה
[הלך יואב ושאל את רבו] שלימד אותו
מקרא, אמר ליה [לר]: היאך אקרייתן
[איך הקרית לר]? אמר ליה [לר]:

"זכר" שהוא קרא כראוי, אלא שלא
שם לב שתלמידו אינו קורא כראוי.
שקל ספסירא למקטליה [נסל יואב
חבר להרוג אותו], אמר ליה [לר]

המלמד: אמאי [מדוע] אתה כא
הורגני? אמר ליה [לר], דכתיב
[שנאמר]: "אורר עושה מלאכת ה'
רמיה" (ירמיהו מח, י), שלימדת שלא

כראוי. אמר ליה [לר] המלמד: שבקיה
לההוא גברא דליקום ב"אורר" [הנח
לאותו אדם שיעמוד ב"אורר" זה] ודי
בעונש זה ואין צורך להרוג אותי!

אמר ליה [לר]. כתיב [נאמר] גם:
"אורר מונע חרבו מדם" [שם]:
איכא דאמרי [יש שאומרים]: קטליה
[הרגו]. ואיכא דאמרי [ויש שאומרים]:

לא קטליה [הרגו]. ומכל מקום למדים
ממקרה זה ששגיאה שלומדים בלדות
נשארת למשך כל החיים. ואמר רבא:
מקרי ינוקא [מלמד תינוקות], שתלא
[שותל צעיר מקצועי], טבחא [שחוטט],

ואומנא [ומקידוס], וסופר מתא [וסופר
העיר] — כולן כמותין ועומדין
גינה [הם]. לומר שאין צורך להתרות
בהם שיעשו מלאכתם כראוי, אלא הרי

זה כאילו התרו בהם, ואם עשו דבר שלא כראוי — מותר לסלק אותם מיד
מתפקידם. כללא דמילתא [כללו של דבר]: כל פסידא [הפסד] שלא הדיר
[החרו] — מותרה ועומד הוא.

אמר רב הונא: האי בר מבואה דאוקי ריחא [בן מבוי אחד שהעמיד
ריחים במבוי], ומתפרנס על ידי הבאים לטחון בריחים שלו, ואתא
בר מבואה בחריה וקמוקי גביה [ובא בן המבוי בחירו ומעמיד אצלו לידן]
ריחים — דינא [דין] הוא דמעכב עילויה [נעליו] הראשון אם רוצה בכך,
דאמר ליה [שאומו לר]: קא פסקת ליה לחיותי [אתה פוסק את חיותי
פרנסתך], שהרי אתה לוקח את לקוחותי. ומציעים: לימא [האם נאמר]
השמייע ליה [לר] מה ששנינו: מרחיקים מצודת הדג מן הדג כלומר,
ממצודה אחרת כמלא ריצת הדג כלומר, מרחק שממנו מגיעים דגים לאותו
מקום. ושאלו: וכמה מרחק זה? אמר רבא בר רב הונא: עד פרסה
ומשמע מכאן שצריך להרחיק ממקום שקבע בו חבירו את מצודתו.
ומשכיר: מכאן אין הוכחה, אפשר לומר כי שאני [שנונים] דגים, ידיהם
סייארא [שנונים סיון], שאחד מהם הולך לפני האחרים, ומורה להם לאן
לבו, ומשום כך כשהם נתקלים במלכודת אחת, שוב לא יבואו לשניה.

לידיה איתתלק ליה, וישראל לא קני עד דמטי שטרא לידיה. ופירש רבינו
תם אפילו רשע לא הוי, כיון שלא ימצא במקום אחר. וקשה לרבינו שמשון בן אברהם,
רחל משכן ליה ההוא נכרי ביתא, אול רבא וזבניה, נטר תריסר ירחי שתא

מאי טעמא עבדת הכי? — שלא הרגת את הנקיות. את זכר עמלק. ארור
מונע חרבו — סיפיה דהאי קרא הוא. שתלא — נוטע כרמו למחלה.
אומנא = מקידוס. סופר מתא = לבלל. כמותין ועומדין דמו —
שלא יקלגלו, ואם קלגלו — מסלק
לו קודם לכן. פסידא דלא הדיר —
כגון אלו, שמצונזלה ההכמה, או הרג
המקרי, והסופר כתב ספר מורה בעונות.
דאוקי ריחא — לטחון ולשכור.
מרחיקין מצודת הדג מן הדג —
ליד שנתן עינוי דג עד שהכיר חורו
מרחיקין שאר ידיו מלחמה משם.
אלמלא, אף על גב דלא זכא ביה ולא
מטא לדיה — מרחיקין משם, דלמר
ליה: קא פסקת לחיותי. שאני דגים
דיהוי סיירא — נותנין עין בהטעם
להיות נהוגים לרוב הקטקס שרלו סט
מונע. הילכך, כיון שהכיר זה חורו,
ונתן מונעו כחן מלא רילתו — בטוח
הוא שילכדנו, דהוא ליה כחן דמטא
לידיה, ונמלא סכרו מויקו. אלל הכא
— מי שזא אללי יבא, ומי שזא אללך
יבא.

תוספות

סופר מתא — לא כמו שפירש
בקונטרס: כותב ספר תורה
בטעות. דאין זה פסידא דלא הדיר,
דיכולין להגיחו. אלא כדפרשית לעיל:
כותב שטרות.

ומקרי דרדקי — פירש בקונטרס
ב"המקביל" (בבא מציעא
קטא, דהוי פסידא דלא הדיר משום
דשבשתא כיון דעל על. וקשה לרבינו יצחק: דהא רבא גופיה אית ליה לעיל
דשבשתא ממילא נפקא! ואומר רבינו יצחק: דהוא פסידא דלא הדיר, דאותה
שעה שלמד להם טעות הם מוטבילים, ואותה שעה אין יכולין להחזיר
לעולם.

שתלא — ואם תאמר: מאי פסידא איכא? אי יפסיד ישלם! ויש לומר:
דאינו מפסיד, אלא פשושע, שאין הנטיעות גדילות כמו שהיו ראויות
ליגדל.

מרחיקין מצודת הדג כו' — אף על גב דרבינו תם מפרש בדבדבר של חפך
אפילו רשע לא מיקרי, כדנתן (פאה פרק רביעי משנה ג) גבי פאה:
פירס טליתו עליה — מעבירין אותו ממנה. וכן תנן בפרק קמא דבבא
מציעא (ו, א): ראה את המציאה ונפל עליה, ובא אחר והחזיק בה — זה
החזיק בה זכה. ולא מיקרי רשע אלא בעני המהפך בחברה ובא אחר.
ונטלה, משום שאם לא ישתכר במקום זה — ימצא להשתכר במקום אחר.
והן דשכשתא לא קשיא, דאף על גב דהוי דבר של חפך — מכל מקום
בכמה מקומות ימצא שיוכל לפרוס מצודתו. ועוד: דהכא אומנותו בכך. והא
דאמרינן בפרק "חזקת הבתים" (בבא בתרא נד, ג): נכסי גויים הרי הן
כמכדן, כל המחזיק בהן — זכה בהן. מאי טעמא? גוי מכלי מטא זוזי
שמואל בן מאיר התם דהיה המחזיק רשע מיהא מיקרי. ולפירוש רבינו
תם אפילו רשע לא הוי, כיון שלא ימצא במקום אחר. וקשה לרבינו שמשון בן אברהם,
רחל משכן ליה ההוא נכרי ביתא, אול רבא וזבניה, נטר תריסר ירחי שתא

שהכוונה היא למי שמנהל חשבונות העיר, שאם אינו עושה כראוי גורם הפסד לכלל
(גאונים).

מרחיקים מצודת הדג מן הדג רש"י ואחרים מפרשים שאם נתן עינו בגד מסוים
לצדו והוא מתעסק בכך — אין אחר רשאי לפרוס שם מצודה אחרת. ור"ח פירש ששם
הדג: משמע: ממצודת הדגים, שמכניס דג אחר במצודה כדי לשלוש דגים אחרים
(ראה רבינו יונה). ובעצם ההלכה העירו בתוס' שאף שיש סבורים (כר"ת, וראה בספר
הירושקי שכתב של חפך אין אדם נחשב כזכיה במה שעדיין לא הגיע לרשותו, והנטול
ממנו אינו נקרא רשע, מכל מקום לא נאמר דבר זה אלא כגון המצנא מציאה שאינה
מצויה לכל. אבל הדג דגים — הרי יכול הבירי לרוד במקום אחר, ונמצא שהוא מקפח
הבירי בלא הצדקה. ועוד חירצו כי יש להבחין בין מציאה שהיא דבר אקראי, לבין דבר
שהוא עיקר פרנסתו של האדם.

דוהבו סייארא מלמה זו שם גרסות שונות, וכן פירשנים שונים. רש"י מסביר שהדג
מבט צופה למוותו, והנותן לו מוון במצודה הוא שילכדנו בוודאי, מה שאין כן בריחיים,
שכל אחר מגיעים אליו לקחות לפי רצונו. ור"ח פירש כי "סייאר" מובנו סימן, שדג
הראה מוון מאותה לדגים האחרים שבמקרה פרסה, והם באים, והיהם איפוא כאילו
בתוך רשתו של הראשון. ובמקרה (ועוד) כתב בשם רגמיה (וכן לפעמי) כי הדגים מחבונים
למרחוק, ובאשר רואה הדג שיש מוון במצודה אחרת הריחו ויבא אל המקום שפרס שם
הראשון את רשתו והולך למקום זה, ואם כן הרי זה גול גמור (רמב"ן). ור"י מציג
מסביר בדומה "סייאר" כמובן שלוחים, שפעמים שלפני להקת הדגים הולכים מספר
דגים, ובאשר הם רואים מצודה הריהם נרתעים ממנה ובורחים מן האזור, ושבו לא
יגיעו גם למצודה האחרת.

אורח ההלכה

ארור עושה מלאכת ה' רמיה מלמד תינוקות עושה מלאכת שמים, ואם מתרשל ולא
שגיחה על תלמידיו או שטקס במלאכה אחרת — מסלקים אותו. וכתב הרמ"א שצריך
המלמד להשתדל שלא למעט בשניה או להרבות בסיוג, שלא ימנעו הדבר ממלאכתו.
(רמב"ם ספר מדע הלכות תלמוד תורה פ"ב ה"ג. שריע יורד רמה, יו).

מקרי ינוקא וכו' מלמד תינוקות או הנוטע אילנות לבני העיר, או שחט או סופר
שטרות, וכל בני אומנויות העוסקים במלאכה לרבים (יש אומרים שאף ליחיד. טור בשם
הראב"ד: רואה מטיע) שאי עשיתו את ההפסד שהפסידו — הרי הם כמותים
ועומדים, ואם קלגלו — מסלקים אותם בלא התראה. וכתב הרמ"א (בשם מ"ג) שמכל
מקום אין מסלקים אותם אם לא החזיקו שהם מקלקלים והתרו בהם על כך. (רמב"ם
ספר משפטים הלכות שכירות פ"י ה"ז. שריע חיר"מ שו, ח).

עיונים

זכר עמלק ויש לתמח: והרי עמלק הוא רק מורע אדום, ואין אדום בכלל ימחה
תמחה! והסביר מהרש"א כי טעונו של יואב כענין עמלק הביאה אותו לנהוג כן
במלחמות אחרות שלא להרוג את הנשים. וכך נחברר לודד, שתמה על מנהגו, כי הדבר

נזכר מן הדעות כענין עמלק.
היאך אקרייתן וכו' רוב המפרשים מסבירים על פי דברי הרי"ח כי המלמד אמר לו
שקריא לו זכר כדון. אלא שלא דיוק ולא השגיח שתלמידו לא קרא יפה ונמצא מחזיק
כל ידיו (שבשבוש). וכתבו התוס' (בעמוד א) שכן מסתבר, כי מי שלא השגיח על תלמידו
נקרא "עושה רמיה". אבל אם היה המלמד עצמו מוטעה — הרי אין זו רמיה. אבל יש
שכתבו כי המלמד אף הוא אמר לו זכר, שהמלמד עצמו לא ידע (רמיה). והרמיה שכבר
היתה שמי שאינו יודע דיו אסור היה לו לקבל על עצמו להיות מלמד (מהר"ל, מהרש"א).
וראה במהר"ל שמסביר על פי דרכו כי המלמד שזולל בכבוד התורה ראוי לו המיתה.

ארור מונע חרבו מדם הריטב"א מסביר שאין כוונה הדברים שאם לא יתרוג את
המלמד יעבור משום "ארור מונע חרבו". אלא כך רצה לומר: כיון שיש אמירה של
"ארור מונע חרבו מדם" שבלולה היה עליו להרוג את כל החיובים הריגה, והוא לא
עשה כן — הרי המלמד חטא כלפיו, שנתבטל מן המצודה.
מקרי ינוקא רש"י (מבטב ב"מ קטא), מסביר כי מלמד התינוקות גורם הפסד לתינוקות
לדבר שמי שלמדם שבשוש שהם שומרים אותו כל ימיהם. וכבר הקשו ראשונים: הרי הרבה
האומר דבר זה, סבור לעיל כי "שבשתא ממילא נפקא" ולכן הסבירו כי מאחר שאינו
מלמד כראוי נמצא שמבטל את זמנו של תלמידו לריק, ואיבוד הזמן הוא הפסד שאינו
חל (ותוס' ועוד). ויש מפרשים שהכוונה היא פשוטע בתינוקות, שאינו משגיח עליהם
הטב כיצד הם לומדים, ומבטל זמנו וחזנו (רי"ף לפירוש רמב"ן, וראה ברשב"א).

שתלא אין הכוונה לענין שותל המפסיד את הנטיעות, שאותו אדם חייב לשלם עבור
הגוף. אלא הכוונה היא למה ששותל אילנות כך שאינם צומחים היטב, שהוא הפסד
שאינו חזור, ואינו יכול לתובעו מן השותל (ותוס' ועוד).

עובא מובן שאם שני גבול בדמה בשחיתותו שהוא חייב לשלם, אבל יש בכך הפסד נוסף
שפעמים גורם בושת פנים למארח שאינו יכול לכבד את אורחיו, ועל כך מעבירים אותו
(רבינו יונה).
סופר מתא מדבריו רש"י עולה שהכוונה היא למי שכותב ספרי קודש, כגון ספר תורה.
והקשו עליו בתוס' שהרי אם עושה שגיאה יכולים להקנה. ובדוחק מסוים תירוצו ראשונים
שאפשר לומר שעושה שגיאות רבות עד שאסור כבר לתקן ספר משושב כזה (או כזאת)
תפילין שאין לתקן טעויות (שכן). אבל רוב המפרשים מסבירים כדברי ר"ח, שהכוונה
היא למי שכותב שטרות, שאם עושה שגיאה בטעות השטר או בסכומים יכול לעולם
הפסד גדול, והוא אינו משלם לפי שאינו אלא גרמא (תוס', רבינו יונה ועוד). ויש מפרשים